

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТАТТЕЮ 149 КК ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Аналізується судова практика щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Автор дотримується точки зору, відповідно до якої кримінально-правові проблеми ст. 149 КК України полягають у недосконалої самої диспозиції частини 1 цієї статті та пропонує власну редакцію.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, об'єктивна сторона, торгівля людьми, права людини.

Постановка проблеми. Проблема торгівлі людьми, протидія цьому злочину, а також організація надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми залишаються актуальними питаннями в Україні. Найбільш проблемними сферами реалізації державної політики з протидії торгівлі людьми є ефективне розслідування та судове покарання злочинців, а також організація надання необхідної допомоги потерпілим від торгівлі людьми відповідно до вимог та стандартів міжнародних документів в цій сфері, зокрема Конвенції Ради Європи по боротьбі із торгівлею людьми, в якій сформульовані базові принципи діяльності держав у цій сфері, Плану Дій ОБСЄ в галузі протидії торгівлі людьми [1] та інших документах.

Найбільш популярною країною призначення вже багато років поспіль є Російська Федерація, на друге місце в останні роки пересунулася Польща, хоча на початку 2000 року – це була Туреччина, а на третьому місці – Україна.

Метою цієї статті є визначення особливостей кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини та розробка шляхів підвищення ефективності боротьби з цим явищем.

Стан дослідження. Боротьбі з торгівлею людьми як транснаціональним злочином присвячено наукові праці С. Бородіна, Л. Галенської, С. Гогель, І. Карпець, В. Кудрявцева, І. Лукашука, Є. Ляхова, А. Наумова, В. Панова, Ю. Решетова та ін. Проблему протидії торгівлі людьми досліджували у своїх роботі О.М. Бандурка, Т.І. Возна,

Н.О. Гуторова, С.Ф. Денисов, Л.Д. Єрохіна, В.А. Козак, Н.І. Карпачова, В.М. Куц, Б.В. Лизогуб, К.Б. Левченко, В.М. Набок, А.М. Орлеан, М.І. Хавронюк та ін., проте вони не знайшли свого остаточного вирішення, а тому й досі залишаються актуальними.

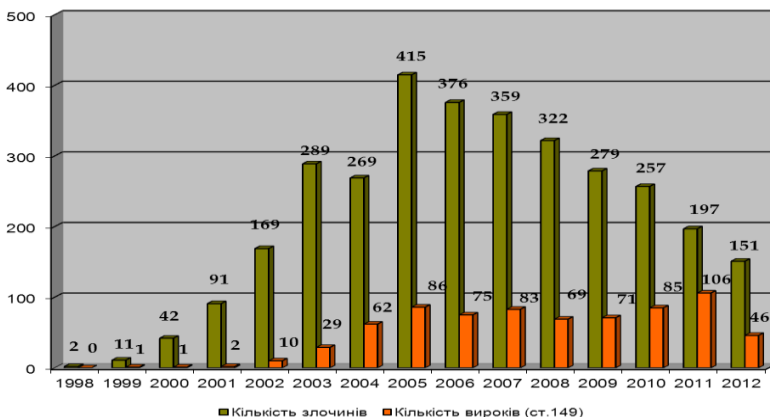
Виклад основних положень. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що повсякчас зростає кількість ідентифікації випадків внутрішньої торгівлі людьми (46 осіб за статистикою МОМ за перші 6 місяців 2011 р., 114 – в 2010 році), а також випадків торгівлі людьми, пов'язаних із трудовою експлуатацією. Щороку збільшується і в абсолютних, і у відносних цифрах кількість людей, які визнані потерпілими від торгівлі людьми – 36% у 2010 році та 43 – у 2011 році. В останні роки виявляються випадки виявлення потерпілих від торгівлі людьми – громадян інших країн – в середині України, що є підтвердженням того, що Україна є не лише країною походження потерпілих від торгівлі людьми, але й країною призначення (8 осіб у 2010 році, 9 – за 6 місяців 2011 року).

Статистика кримінальних справ, відкритих правоохоронними органами України за ст. 149 КК України залишається стабільною, хоча з тенденцією до зменшення. Так, за 9 місяців 2012 року відкрито 151 справу, у 2011 – 179, а 2010 – 337.

Існуючі офіційні дані абсолютно не відображають реальних масштабів цього явища в Україні, а лише свідчать про невисокий рівень ефективності діяльності органів внутрішніх справ у протидії торгівлі людьми (рис.).

Аналіз статистичних даних МВС України в Україні дає підстави стверджувати, що торгівля людьми вчиняється у складних формах співучасті – організованими злочинними об'єднаннями. Так зокрема, МВС України було зареєстровано злочинів, передбачених ст. 149 КК України: у 2002 році – 169, з них 52 вчинені злочинними організаціями; у 2003 році відповідно 289 та 94; у 2004 році – 269 та 127; у 2005 році – 415 та 145; у 2006 році – 376 та 101; у 2007 році – 359 та 91; у 2008 році – 292 та 90; у I півріччі 2009 році – 197 та 50 [2].

Тому справедливим є твердження Є. Скулиша, що «латентність суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 149 КК України, зумовлена вчиненням його у багатьох випадках злочинними організаціями (зокрема транснаціональними), невід'ємними ознаками яких є висока організованість та стійкість внутрішніх зв'язків, наявність власної служби безпеки, зв'язків з представниками органів державної влади.

Рис. Кількість злочинів, учинених в Україні упродовж 2008–2012 років та винесених вироків з цієї категорії кримінальних справ

Санкція частини 1 статті 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. Санкція частини 2 цієї ж статті – позбавлення волі на строк від п’яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої, а частини 3 – позбавлення волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Проведений нами аналіз вироків суду за 2012 рік, які містяться у єдиному державному реєстрі судових рішень, стосовно притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 149 КК України, свідчить про наступне.

Суди, виносячи вирок по 46 кримінальним справам цієї категорії у 2012 році, призначають мінімальне покарання у вигляді позбавлення волі, передбачене частинами 1, 2, 3 ст. 149 КК. Слід звернути увагу на те, що дві справи у судах були перекваліфіковані з ч. 2 ст. 149 КК на ч. 1 ст. 169 КК та з ч. 2 ст. 149 КК на ч. 2 ст. 173 КК. Також суди при винесенні вироку за ч. 2 ст. 149 КК у вироку не вказують про застосування або не застосування додаткового покарання – конфіскація майна чи без такої (із 46 кримінальних справ у 12 справах саме таке рішення).

Крім того, цілком ймовірно говорити про те, що рішення суду обумовлене корупцією. Це пов'язано з тим, що при аналізі вироків за 2012 рік нами зокрема звернута увага, що при винесенні вироку суди у 95% призначають покарання у виді позбавлення волі на вісім років без конфіскації майна (за ч. 3 ст. 149 КК) із застосуванням ст. 75 КК України та призначають іспитовий строк терміном від одного до трьох років.

Аналіз судової практики за 2012 рік також показав, що крім торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини, винні особи також вчиняють злочини, передбачені ст.ст. 303, 332, 164, 135, 146, 301, 185 КК України, а також мають судимість за ст.ст. 149, 303, 302, 332, 185, 186, 187, 304, 189, 166 КК. І це не заважає судам застосовувати до винних ст. 69 та ст. 75 КК України.

На сьогодні заборона торгівлі людьми передбачена в таких міжнародно-правових актах, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Конвенція про рабство 1926 р., Додаткова конвенція про заборону рабства, работоргівлі, а також аналогічних рабству інститутів і практики 1956 р., Конвенція про заборону торгівлі людьми та експлуатації проституції третіми особами 1949 р., Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. та багатьох інших.

Крім того, створено також міжнародно-правову базу з метою організації боротьби з торгівлею жінками. Зокрема, торгівля жінками заборонена Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Декларацією про викоренення насильства проти жінок 1993 р., а щодо охорони жінок і дітей спільно – Міжнародною конвенцією про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми 1921 р., Женевською конвенцією про заборону торгівлі жінками та дітьми 1926 р., Конвенцією про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами 1949 р.

Але незважаючи на те що, протягом ХХ століття приймалися міжнародні конвенції, які забороняли торгівлю жінками і дітьми для їх подальшої сексуальної експлуатації, такі конвенції містили лише положення щодо заборони самої сексуальної експлуатації зазначеної категорії людей. Стосовно ж торгівлі людьми нічого не говорилося. Із цього робиться висновок, що міжнародна спільнота має приділяти

увагу не лише торгівлі жінками і дітьми, а й торгівлі чоловіками. Тому, на міжнародному рівні слід укладати угоди, які забороняють торгівлю людьми, а не окремими категоріями людей [4, с. 11].

На рівні кримінально-правової норми (а саме, її диспозиції), що передбачає відповідальність за торгівлю людьми, слід зазначити, що вона за своєю структурою є складною. Тому, як слушно зазначає В.А. Козак, диспозиція ст. 149 КК достатньо складна, що породжує й різне за своїм змістом тлумачення низки ознак складу як серед наукових, так і серед практичних працівників. Усе це, безумовно, перешкоджає правильному та однаковому застосуванню правоохоронними органами кримінального закону, а, певною мірою, і належній боротьбі з цим злочином [5, с. 4]. Стосовно цього питання, додає і Я.Г. Лизогуб: «детальне її вивчення показало, що вона потребує відповідного законодавчого «чищення» з багатьох причин» [6, с. 3].

Відповідно до ч. 1 ст. 149 КК 2001 року встановлена відповідальність за «торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи...» [7].

Ми приділимо увагу лише визначенню деяким проблемам, які полегшать практику застосування цієї норми. Насамперед неоднозначність визначення поняття торгівлі людьми, а в деяких випадках виокремлення торгівлі жінками та торгівлі дітьми. Наприклад, О.Г. Горбунова під торгівлею жінками розуміє вербування та перевезення жінок у межах однієї держави або за кордон з метою залучення до роботи в секс-бізнесі шляхом погроз чи насилля, зловживаючи повноваженнями, борговою залежністю, обманом та іншими формами залякування [8, с. 16]. Я.Г. Лизогуб під торгівлею людьми розглядає здійснення стосовно людини (групи людей) незаконної угоди купівлі-продажу з метою наживи або іншої вигоди [6, с. 6]. В.С. Радецький відзначає, що «торгівля жінками – явище глобального масштабу. Його слід розглядати як організоване перевезення осіб через кордон з метою подальшого залучення жінок до проституції» [9, с. 31].

Цікавою є точка зору О.В. Усенко, який вважає, що «торгівля жінками розглядається на рівні кримінального злочину, причому нелегальне переправлення та незаконне перебування за кордоном людей є проявом прибуткового міжнародного бізнесу, незаконної злочинної діяльності та пов'язана з незаконним прибуттям та проживанням,

призводить до серйозних порушень прав людини, моральних та правових збочень, розвитку «гіньової» економіки, яка підживляє організовану злочинність; секс-бізнес стає суттєвим складовим елементом організованої злочинності» [10, с. 73].

А.М. Орлеан під торгівлею людьми розуміє «купівлю-продаж, або іншу платну передачу (отримання) людини з метою не законного використання (сексуальної експлуатації, експлуатації праці, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність тощо)» [11, с. 7].

Що ж стосується законодавчого закріплення цього терміна, то у ст. 1 «Визначення термінів» розділу 1 Загальні положення Закону України від 20.09.2011 «Про протидію торгівлі людьми» під торгівлею людьми розуміють здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [12].

Виходячи з аналізу різних точок зору щодо визначення поняття «торгівля людьми», можна погодитися з О.В. Полуляховим, який узагальнює, що «характерним для терміна «торгівля людьми» є неоднозначне його розуміння. Під торгівлею людьми розуміють: 1) работоргівлю; 2) вивезення на продаж тільки за кордон; 3) продаж людини з метою незаконного вилучення її органів. Діяння, котрі відповідають змісту поняття: заволодіння – переміщення особи. Іноді під торгівлею людьми розуміють звідництво, проституцію в межах країни, контрабанду людей та окремі дії по заволодінню людиною, відірвані від інших дій, обов'язкових для торгівлі згідно з наведеною схемою» [13, с. 53].

Чому виникає стільки точок зору щодо поняття «торгівля людьми»? Як констатує О.М. Бандурка, «сьогодні в поняття торгівлі людьми у світовому масштабі вкладають певною мірою різні явища, які мають спільні ознаки, головна серед яких – продаж (інша платна передача) людини.

Торгівлю тлумачать як: 1) такий продаж людини, коли її покупець отримує над нею всі або майже всі атрибути права власності (работоргівлю); 2) продаж, що призводить до вчинення щодо людини інститутів та звичаїв, тотожних з рабством, таких, як боргова кабала,

сімейне рабство тощо; 3) вивезення для продажу або продаж людини за кордоном чи у своїй країні для використання у проституції або порнобізнесі; 4) продаж дитини для незаконного усиновлення; 5) використання ембріону чи плоду людини з корисливою метою (фактично продаж ембріону чи плоду); 6) продаж людини з метою незаконного вилучення її органів тощо» [14, с. 9].

Але, на наш погляд, при визначенні поняття торгівлі людьми не враховується те, що це суспільно небезпечне діяння обмежує свободу особи. Тому, вважаємо, що *під торгівлю людьми слід розуміти дії, спрямовані на обмеження свободи людини шляхом її продажу, вчинення іншої незаконної угоди щодо неї, пов'язаної з незаконним заволодінням чи передачею з метою експлуатації на території України чи за її межами*. Виходячи із запропонованого нами визначення, вважаємо, що торгівля людьми є закінченим злочином з моменту обмеження свободи людини шляхом її передачі іншій особі (особам) за умови отримання грошової винагороди.

По-друге, ще однією з проблем, на яку слід звернути увагу, є характеристики об'єктивної сторони злочину, а саме: «торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди ... з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи (курсив – А.С.)...». Слід зазначити, що такий спосіб вчинення злочину тільки перевантажує об'єктивну сторону злочину. А тому, дане формулювання доцільно виключити з диспозиції даної норми, що своєю чергою, спростить правозастосування.

Висновки. Отже, з метою підвищення ефективності кримінально-правової протидії торгівлі людьми пропонуємо змінити диспозицію ст. 149 КК України та викласти її у такій редакції: «Торгівля людьми, тобто дії, спрямовані на обмеження свободи особи шляхом її продажу або іншої оплатної передачі, і здійснення щодо неї будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної з отриманням вигоди майнового або немайнового характеру».

---

1. План Дій ОБСЄ в галузі протидії торгівлі людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osce.org/press_rel/2003/pdf_documents/07-3447-pc1.pdf.

2. Global Report on Trafficking in Persons. February 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unodc.org/unodc/human-trafficking/global-report-on-trafficking-in-persons.html.

3. Скулиш Є. Структурні компоненти формування теоретичних основ протидії торгівлі людьми / Є. Скулиш // Право України. – 2010. – № 4. – С. 283–291.

4. Підгородинський В.М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.М. Підгородинський. – Одеса, 2005. – 19 с.

5. Козак В.А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.А. Козак. – Х., 2003. – 21 с.

6. Лизогуб Я.Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Я.Г. Лизогуб. – К., 2003. – 20 с.

7. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81>.

8. Горбунова О.Г. Міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн стосовно проституції, торгівлі жінками та змушування їх до роботи у секс-бізнесі / О.Г. Горбунова // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Спеціальний випуск. – С. 14–22.

9. Радецький В.С. Проблеми боротьби із транснаціональною торгівлею жінками та експлуатацією проституції / В.С. Радецький // Адвокат. – 1997. – № 3. – С. 30–37.

10. Усенко О.В. Торгівля жінками як прояв кримінального бізнесу / О.В. Усенко // Боротьба з організованою злочинністю (теорія і практика): науково-практичний журнал. – 2002. – № 6. – С. 73–80.

11. Орлеан А.М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.М. Орлеан. – Х., 2003. – 20 с.

12. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.

13. Полуляхов О.В. Проблеми вдосконалення протидії злочинним угрупованням, пов'язаних з торгівлею людьми / О.В. Полуляхов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – № 23. – С. 52–57.

14. Бандурка О.М. Загальна характеристика проблеми торгівлі людьми / О.М. Бандурка // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: зб. наук. пр. – Київ-Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 9–13.

Политова А.С. Практика привлечения к уголовной ответственности по статье 149 УК и пути повышения ее эффективности.

Анализируется судебная практика по привлечению виновных к уголовной ответственности за совершение преступления, предусмотренного ст. 149 УК Украины. Автор придерживается точки зрения, в соответствии с которой уголовно-правовые проблемы ст. 149 УК Украины заключаются в несовершенстве самой диспозиции части 1 данной статьи и предлагает собственную редакцию.

Ключевые слова: уголовная ответственность, объективная сторона, торговля людьми, права человека.

Politova A.S. Practice of bringing to criminal liability on Article 149 of Criminal Code and ways of increasing its efficiency.

The article deals with the analysis of judicial practice of bringing the guilty persons to criminal liability for committing a crime, stipulated by Article 149 of Criminal Code of Ukraine. The author holds the point of view, according to which, criminal and legal problems of Article 149 of Criminal Code of Ukraine lie in imperfection of Part I disposition of this article and offers his own editing.

Key words: criminal liability, objective side, human trafficking, human rights.

Стаття надійшла 1 квітня 2013 р.

УДК 343.133(477)

Ю.І. Семчук

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ВИМІРІ

Окреслено специфіку завдань та функцій прокуратури відповідно до європейських стандартів. Наголошується на тому, що повноваження прокуратури поза сферою кримінального права не суперечать вимогам Ради Європи у тому випадку, якщо функції прокуратури не порушують принципу верховенства права, реалізуються у державних інтересах, відповідають європейським стандартам у сфері дотримання прав і свобод людини у межах компетенції, наданої прокурорам за законом.

Ключові слова: прокуратура, європейські стандарти, євроінтеграція, завдання прокуратури, функції прокуратури, верховенство права.

Постановка проблеми. Приєднавшись до Ради Європи, Україна зобов'язалась виконувати обов'язки члена Ради Європи, визначені у ст.3: «Кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати прин-